

***Epistolae familiares* – baráti (?) levelek**
Oláh Miklós barátai levelezése tükrében

Ajánlás

Jelen tanulmány az Oláh Miklós leveleiből készülő kritikai kiadás munkálatainak lenyomata, egy, a későbbiekben nagyobb kidolgozásra váró téma rövid, vázlatos ismertetése.¹ Mivel azonban jól tudjuk, hogy az ünnepezt is szívesen foglalkozik Oláhnak – ha nem is feltétlenül írásos munkásságával, hanem sokkal inkább – a könyvtárával, könyvgyűjteményével,² bízunk benne, hogy e rövid írás kedvére való lesz.

Műfaji előzmények – baráti levelek

Az *epistolae familiares* műfaját hagyományosan Cicerotól szokás eredeztetni: családi és baráti leveleit ő rendezte elsőként gyűjteménybe, melynek az *Epistolae ad familiares* (azaz *Levelek a barátokhoz*) címet adta. Cicero, bár művét elsősorban valóban a barátaihoz és rokonaihoz írt levelekből szerkesztette össze, magát a gyűjteményt természetesen az önreprezentáció jegyében hozta létre.³ Kitűnik ez nem csupán abból a szándékból, hogy a művet publikálta, azaz közzétette, hanem az is ezt a célját látszik bizonyítani, hogy a kollekcióba nemcsak privát, hanem úgymond publikus életének a levélváltásait beválogatta.

Majd másfél évezreddel később Petrarca, mikor megtalálta a korábban elveszettként számon tartott Cicero-művet, elhatározta, hogy elődje nyomdokai lépve, ő maga is összeszerkeszt egy hasonló gyűjteményt. A műnek végül az *Epystolarum mearum ad diversos liber* címet adta (a kutatás *Familiarium rerum libri*, azaz: *Baráti levelek könyvei* címmel emlegeti), ötletének pedig óriási sikere lett. Innentől kezdve minden magára valamit adó humanista igyekezett összeállítani és közreadni portfólióját, azaz leveleskönyvét. E helyütt elég jelezni, hogy egy élő, már a csúcspontján túl járó hagyományba csatlakozott be Oláh Miklós, mikor leveleinek összegyűjtését és publikálását eltervezte. Címadásában – *Epistole familiares N. Olahi ad Amicos* (magyarul *Leveleskönyvként* szokás emlegetni) – egyértelműen a cicerói-petrarcai tradíciót követi, sajátos megoldásai és egyéni hangja azonban azt mutatják, elsősorban nem a baráti kötelékek bemutatása vagy az irodalmi elődökkel való párbeszéd folytatása vezérelte munkájában.

Barátok a Leveleskönyv alapján

Kézenfekvő dolog volna a *Leveleskönyvet* a benne található adatok és részletes leírások alapján nem csupán történeti és művelődéstörténeti forrásként kezelni, hanem abból egyszersmind Oláh kapcsolati, baráti hálózatát is feltérképezni. Amennyiben az úgynevezett baráti levelek Oláh barátaihoz szólnának, úgy logikusnak tűnhetne, hogy a legintenzívebb és/vagy legősztintébb levélváltások túlsó felén Oláh barátait találjuk.

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. A szerző az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet fiatal kutatója.

¹ A kritikai kiadás megjelenéséig a meglévő kiadást idézzük: *Oláh Miklós levelezése*, kiad. IPOLYI Arnold, Bp., 1875 (Monumenta Hungariae Historica, 25). Oláh Miklós nevét helyesebb volna Nicolaus Olahusnak írunk, de egyelőre megmaradunk a hagyományosan használt, de helytelen, magyarosított formánál.

² MONOK István, ZVARA Edina, *Esterházy Pál könyvtára és olvasmányai* = *Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás: Egy 17. századi arisztokrata-életpálya a politika és a művészet határvidéken*, szerk. ÁCS Pál, Bp., Reciti, 2015, 203; SZOLIVA Gábor, „*Viennae excudi fecimus*”: *Oláh Miklós esztergomi érsek könyvkiadói tevékenysége és a katolikus megújulás*, *Sapientiana* 8(2015), 21 (13. lj.).

³ Amanda WILCOX, *The Gift of Correspondence in Classical Rome: Friendship in Cicero's Ad Familiares and Seneca's Moral Epistles*, Madison, University of Wisconsin Press, 2012, 4.

A *Leveleskönyv* 616⁴ tételt tartalmazó gyűjtemény: ennek nagy része levelezés (613), de akad pár szónoki beszéd is (3), illetve a levelek mellékleteként szerepel néhány vers is.⁵ A *Leveleskönyv*ben található levelek döntő többségének Oláh az írója vagy a címzettje (604),⁶ ám a gyűjteménybe belekerült néhány olyan misszilis is, melyekre ezek egyike sem igaz (12).⁷ A levelezőpartnerek túlnyomórészt könnyen azonosíthatók, leszámítva az olyan eseteket, mint például amikor Oláh csak *Ad Amicum* vagy *Ad Joannem* címzéssel látta el a levelet. A biztosan azonosítható partnerek közül Oláh a legelénkebb levelezést a következőkkel folytatta: Cornelius Scepperus (47), Szalaházy Tamás (36)⁸ és Rotterdami Erasmus (30).⁹ Cornelius Scepperus egyike brüsszeli új barátainak, élénk párbeszédet folytattak, elsősorban a politikai helyzetről. Szalaházy Tamás az egyik kulcsfigura abban a tekintetben, hogy Oláhnak emigrációja alatt mindvégig naprakész tájékoztatásban volt része a hazai híreket illetően. Szalaházy a politikai tudósításon kívül ritkán Oláh családjáról is hírt adott, de elsősorban birtokokról és politikáról értekeztek. Szalaházy 1535-ben bekövetkezett haláláig rendszeres a levélváltás köztük, akárcsak az egy évvel később elhunyt Erasmusszal. Oláh és Erasmus levelezésének és barátságának ismertetésétől e helyütt eltekintünk, mivel a témát már sokan és nálunk sokkal alaposabban feltárták, így elég a többi kutató eredményére támaszkodnunk.¹⁰ Schleicher Pál igen sommás összefoglalása szerint¹¹ különösebben komoly barátság nem alakult ki köztük; Erasmusnak a gyűjteményben való kiemelt szerepeltetése Oláh önreprezentációs eszközeinek egyike.

Ha meggondoljuk, kikről van szó – Cornelius Scepperus (Habsburg) V. Károly német-római császár tanácsadója; Szalaházy Tamás (Habsburg) I. Ferdinánd bizalmas tanácsadója, egri püspök és kancellár; valamint nem utolsósorban Rotterdami Erasmus, a korszak legnagyobb hatású humanistája, aki vigasztaló művét az özvegy (Habsburg) Mária királynénak ajánlotta –, feltűnő, hogy mennyire egységes a gyűjtemény javát adó korpusz szerzőinek politikai állása: egytől egyig Habsburg-párti, azaz Oláh szemszögéből nézve politikailag megbízható, vállalható emberekről van szó.

Ha megfordítjuk a listát, és azt nézzük, hogy a gyűjtemény tanúsága szerint kikkel váltott Oláh a legkevesebbszer levelet, sőt: kikkel nem levelezett egyáltalán, további érdekes eredményekre jutunk. A *Leveleskönyv*ben nem találni egyetlen levelet sem Oláh legközelebbi roko-

⁴ A *Leveleskönyvet* Ipolyi Arnold rendezte sajtó alá és 1875-ben jelentette meg nyomtatásban. Ipolyi kiadása revideálásra szorul, többek közt azért is, mert kihagyott egy levelet, illetve egy másik levél két másolatban is megtalálható a gyűjteményben – a kiadásban azonban ezt semmi sem jelzi.

⁵ A versek elsősorban az Erasmus halálára írt epitaphiumok 1536-ból; a levelek ezenkívül számos hosszabb-rövidebb verses idézetet tartalmaznak, elsősorban antik auktórok (Homérosz, Hésziódosz, Vergilius) műveiből.

⁶ A levelek száma valójában 603, mivel egy levél két különböző fasciculusban is lemásolásra került.

⁷ Minden bizonnyal azért szerepeltette Oláh a saját levelezése közt e szövegeket, mert szerzőjük vagy címzettjük számára fontos, tiszteletre méltó ember volt: Johannes Henckel, Erasmus, Mária királyné, Cornelius Schepper. E levelek a most készülő kritikai kiadásnak természetesen nem fogják részét képezni, hacsak nem a lábjegyzetben, utalás szintjén.

⁸ FAZEKAS István, *Szalaházy Tamás, egy Habsburg-hű főpap portréja*, Történelmi Szemle, 49(2007), 19–34.

⁹ Itt jegyzendő meg, hogy a *Leveleskönyvből* kimaradt, ám az Erasmus kritikai kiadás darabjaként ismert egy levél, melyet Oláh Erasmusnak 1530. 09. 30-án írt, lásd: *The Complete Letters of Erasmus*, ed. Percy Stafford ALLEN, Tom. IX, Oxford, 1938, 57. Erasmus és Oláh levelezéséről lásd: IMRICH NAGY, *Mikulás Oláh a Erazmus Rotterdamský – osudy jedného nenaplneného priateľa* = *Decus Sapientiae: Sambucus Supplementum*, III, Trnava, 2011, 145–155.

¹⁰ Kettejük ismeretségének korábban Kollányi Ferenc szentelt egy hosszabb tanulmányt és Schleicher Pál egy egész kismonográfiát. KOLLÁNYI Ferenc, *Oláh Miklós és Rotterdami Erasmus*, Magyar Sión, 16(1885), 585–604, 736–758; SCHLEICHER Pál, *Oláh Miklós és Erasmus*, Bp., 1941 (Értekezések a magyarországi latinság köréből, 3).

¹¹ Schleicher így ír kettejük viszonyáról: „Oláh részéről naiv tisztelet és humanista hiúság játszott közre, nem is beszélve arról, hogy Erasmusban tökéletes szellemi kielégülést talált volna. Ami Erasmust illeti, nála bizony már önző taktikai érdekek játszottak szerepet. Ebben az időben Erasmus lába alatt már a friburgi talaj is igen forró, mert a katolikusok és a protestánsok egyformán rossz szemmel nézik. [...] Erasmushoz való viszonya időközben nem nagy változáson ment át. Levelezésük továbbra is tipikus παντὰ περὶ παντῶν, amelyben Oláh folytonosan hazahívja a Mestert, aki viszont ezt folytonosan megígérte és jellemző erasmusi bizonytalansággal, sohasem teljesítette. Irodalmi és világnézeti kérdéseket továbbra is csak alkalmilag érintenek.” – SCHLEICHER 1941, 32, 38.

naitól,¹² se hozzájuk címezve. A sereghajtók közt leljük Brodarics Istvánt¹³ (8) és Nádasdy Tamást (2) is, feltehetően nagyjából az előzőekkel azonos okból kifolyólag: egyikőjük sem számít politikailag vállalható barátnak. A gyűjteménybe bekerült Brodaricccsal váltott levelek mind-egyikében azt találjuk, hogy Oláh korholja Brodaricsot, amiért az átállt Szapolyai oldalára, míg Brodarics nem győz hamut szórni a fejére, és Oláh segítségét kéri abban, hogy Mária királyné kegyébe visszakérülhessen.¹⁴ Nádasdy esetében a helyzet kissé bonyolultabb: ő ugyanis nem önszántából lett Szapolyai-párti, hanem kényszerből,¹⁵ politikai megítélése ezért nem egyértelmű. Bár amint lehetősége nyílt rá, 1534-ben tüstént visszatért Ferdinánd hívei közé; az 1538–1539-es¹⁶ évekig, mikor Oláh a *Leveleskönyvet* összeállította, Nádasdy nem tartozik a legmegbízhatóbb országvezetők közé. Ennek tudható be, hogy a gyűjteményben csupán két levél szerepel a levélváltásukból: az igazán fontos dolgokról nem levél útján értesítik egymást. Plasztikus példája ennek az 1530. január 7-én kelt levél, melyben Oláh így ír: „Nem értem egészen, amit a levélvivőről írtál. Írj róla érthetőbben; ha a tiéd közül kívánsz küldeni valakit, örömmel várom, ha pedig senkit nem akarsz küldeni, akkor írd meg, mi a szándékom, s mit jelent az, amit a levélvivőről írsz leveledben, ennek ugyanis nem tudom kivenni az értelmét. – Szeretném tudni, hogyan számolt be neked az én Jánosom, mert mondhatott olyasmit, amit én nem bíztam rá; tapasztaltam ugyanis, hogy széllébélt és gyakran hanyag a rábízott dolgokban. Félő hát, olyat is talált mondani neked, amit nem hallott tőlem, úgyhogy leköteleznél, ha tudatnád velem az ő szavait, hogy ha a rábízott követségben hüen járt el, akkor szorgalmát és megbízhatóságát figyelmedbe ajánlhassam, ha pedig nem, akkor kitisztázhassam általa megvitt üzenetemet, s ami hibát elkövetett, kiigazíthassam.”¹⁷ Ebből a részletből világosan kiderül, hogy Oláh nem csak levél, sőt elsősorban nem levél útján üzent meg az igazán fontos, érzékeny témákat érintő mondanivalóját; igen gyakran küldött mandátumleveleket és/vagy üzent meg kizárólag szóbeli üzenet formájában mondanivalóját barátai számára. Úgy tűnik tehát, hogy Oláh nem csupán nem válogatott bele sok misszilit a kötetébe, de sokszor ezek a levelek valójában meg sem születtek,¹⁸ hacsak nem semmitmondó mandátumlevelek formájában.¹⁹

¹² Oláh Máté, Oláh Orsolya, Oláh-Császár Miklós és Oláh Lukrécia, aki minden bizonnyal Oláh Miklós törvénytelen lánya volt. Utóbbi kettő talán még túl fiatal volt a levelezéshez. Lukrécia édesanyja, Lucretia Caballis (vom Ross) azonban a *Leveleskönyv*ben többször is szóba kerül. Bővebben lásd: FAZEKAS István, *A Magyar Udvari Kancellária leltára 1577-ből*, Fons, 9(2002), 228, illetve: RÉTHELYI Orsolya, *Főhercegnői udvarból királynéi udvar: Habsburg Mária budai királyné udvartartásának kezdetei*, Századok, 141(2007), 1207.

¹³ Oláh és Brodarics levelezéséhez legutóbb: Castilia MANEA-GRGIN, *Humanist i zagrebački biskup Nicolaus Olahus (Nikola Olah, Nicolae Valahul ili Românul, 1543–1548) i njegova korespondencija sa Stjepanom Brodarićem*, RADOVI – Zavod za hrvatsku povijest, 42(2010), 231–267, különösen: 248–254. Brodaricsról bővebben: KASZA Péter, *Egy korszakváltás szemtanúja: Brodarics István pályaképe*, Bp.–Pécs, Kronosz–Magyar Történelmi Társulat, 2015.

¹⁴ Brodarics magát rendszeresen Aeneashoz hasonlítja, aki invitus hagyta el Didót, miként ő is Mária királynét. Ennek részleteiről: SZILÁGYI Emőke Rita, *Oláh Miklós epitaphiuma Brodarics István halálára*, Lymbus, 12(2014[2015]), 7–16, különösen: 11.

¹⁵ Erről bővebben: BESSENYEI József, *A Nádasdyak*, Bp., General Press, 2005, 22.

¹⁶ A *Leveleskönyvet* mind ez ideig 1538 körülre datálták Ipolyi kiadása alapján. Ipolyi a *terminus post quem*et a szerinte legkésőbbi levél alapján adta meg, azonban egy 1539-es levél (Ipolyi ed. 209.) datálását tévesen 1532-nek olvasta, ezért a korábbi 1538-as dátum legfőlőbb a gyűjtemény összeállítási időpontjának kezdeteként adható meg, befejezéseként semmiképpen sem.

¹⁷ Hegyi György fordítása = *Magyar humanisták levelei XV–XVI. század*, szerk. V. KOVÁCS Sándor, Bp., Gondolat, 1971, 605. A latin eredeti: IPOLYI 1875, 23.

¹⁸ Oláh többször utal rá *Leveleskönyvében*, hogy veszélyesnek ítéli a levélírást, sőt oly korban élnek, amikor még beszélni is alig mer nyíltan: „scilicet quod tanta est hominum nostri temporis improbitas, et tam magna cura adhibetur ubique ad observandas litteras, ut non modo exemplum ad quemquam mittere, sed ne loqui quidem aperte audeas.” Oláh Paulus comeshez, 1532. 10. 24. = IPOLYI 1875, 257.

¹⁹ További példa a mandátumlevelek meglétére például Oláh Franciscus Praepositushoz írt levele: Gent, 1531. 06. 02., IPOLYI 1875, 134–135. Magyarul: „Elküldtem hozzád Joannes Corneliust, aki irántad is, irántam is igen jóindulattal viseltetik, hogyha valami titkos dolog szorongatná a lelked, amit nem szeretnél vagy nem mersz levélre bízni (*litteris mandare*), azt neki elmondhasd.” Oláh szerkesztési eljárásairól: SZILÁGYI Emőke Rita, *Oláh Miklós mint szerkesztő: Szerkesztési eljárások és cenzúra-típusok az Epistolae familiaresben = Stephanus noster: Tanulmányok Bartók István 60. születésnapjára*, szerk. JANKOVICS József, JANKOVITS László, SZILÁGYI Emőke Rita, ZÁSZKALICZKY Márton, Bp., reciti, 2015, 81–86.

Barátok a kiadatlan levelek alapján

Problémás összehasonlítani egy, a szerző saját keze által összeállított gyűjteményt az olyan, publikálásra nem szánt levelek korpuszával, mely ráadásul későbbi időszakból való. Hogy mégis erre adjuk a fejünket, az azzal magyarázható, hogy akad egy barát, aki mindkét korpuszban előfordul. Láttuk, hogy a *Leveleskönyv*ben Nádasdy Tamás előfordulása jelentéktelennek mondható, belső összefüggések azonban arra utalnak, hogy a látszólagosnál erősebb baráti és levelezői viszonyt feltételezhetünk Oláh és közte. Oláh legkésőbb az 1540-es évek elején hazatért és Ferdinánd szolgálatában megkezdte fényes hazai karrierjének építését. Nincs arra vonatkozólag forrásunk, hogy későbbi leveleit kiadásra szánva összegyűjtötte volna, ennek tükrében érthető, hogy az 1538–1539 utáni levelei szétszóródva²⁰ várják publikálásukat. A legnagyobb összefüggő korpuszok a Magyar Országos Levéltárban találhatók az Esterházy, Batthyány, Nádasdy és Oláh családi levelezések állagaiban. A Nádasdy család levelei közt találjuk Nádasdy Tamás és Oláh Miklós levelezését is, azaz pontosabban csupán kettejük levélváltásának a felét, Oláh Nádasdyhoz írt eredeti missziliseit.²¹ A több mint 110 levelet tartalmazó korpusz az 1539 és 1565 közti időszak, azon belül túlnyomórészt az 1550-es évek anyagát tartalmazza, s mind eredeti, autográf kézirat.²² Oláh és Nádasdy barátságára nem csupán a levelezés intenzitása enged következtetni – amint láttuk a *Leveleskönyv* kapcsán, az még önmagában nem feltétlenül jelent valódi barátságot –, hanem ezen kiadatlan és minden bizonnyal semmiképpen sem publikálásra szánt levelek személyes hangneme és tematikái is mind erre utalnak. A korpusz legkorábbi darabja némi jóindulattal akár a *Leveleskönyv* részét is képezhetne volna, hiszen a gyűjtemény utolsó tétele 1539. március 4-i, míg a szóban forgó misszilis 1539. november 17-i. Hogy mégsem került be a gyűjteménybe, annak nem csupán a későbbi keltezés az oka, hanem sokkal inkább a levél témája: ebben a levélben ugyanis Oláh végre őszintén és érzéseit szabadjára engedve siratja el Nádasdyval közös barátjukat, Brodaricsot.²³

Nem csupán a Nádasdyval való barátság nyomait cenzúrázta ki Oláh a gyűjteményéből: erre a sorsra jutottak minden bizonnyal azok a családtagok és barátok is, akik a *Leveleskönyv*ben kizárólag említés szintjén kerülnek elő, azonban a későbbi korpuszban jelentékeny levelezőpartnernek bizonyultak. A kihagyás oka elsősorban a túl közeli (sokszor családi) nexus volt, de legalább ilyen fontos érv lehetett az elimináció során az is, hogy e közeli barátokkal, rokonokkal Oláh magyarul vagy németül levelezett, márpedig egy rendes humanista levélgyűjtemény kizárólag latin nyelvű leveleket tartalmazhat. Magyar nyelvű misszilisek maradtak fent szép számban²⁴ a Choron Jánossal,²⁵ Jurisics Miklóssal,²⁶ Nádasdy Kristóffal és legközelebbi rokonaival: Oláh Orsolyával és Oláh-Császár Miklóssal folytatott levélváltásaiból. Német nyelvű episztolája egyelőre kevesebb ismert, levelezőpartnereinek azonosítása még folyamatban van, de az eddigiekből úgy tűnik, hogy e misszilisek túlnyomórészt hivatalos jellegűek.

²⁰ Elsősorban a következő városok gyűjteményeiben találhatóak kiadatlan Oláh-levelek: Bécs, Budapest, Esztergom, London, Nagyszombat, Sopron stb.

²¹ Nádasdy Tamás 1562-ben bekövetkezett halála után Oláh az özvegygel, Nádasdyné Kanizsai Orsolyával folytatta a levelezést, immár részben magyarul, részben latinul.

²² Budapest, MNL OL, E 185 (Archivum familiae Nádasdy). A levelek párjai, azaz Nádasdy Oláhhoz címzett levelei az Oláh családi levelek közt található: Budapest, MNL-OL, P 184 (Oláh család).

²³ A levél betűhív közlését lásd: SZILÁGYI 2014, 12–14. Brodarics és Nádasdy barátságáról: KASZA Péter, *Nádasdy Tamás és Brodarics István levelezése = Nádasdy Tamás (1498–1562): Tudományos emlékülés: Sárovar, 1998. szeptember 10–11.*, szerk. SÖPTEI István, Sárovar, 1999 (Nádasdy Ferenc Múzeum kiadványai, 3), 55–65.

²⁴ E tanulmányban nem tudunk végleges számokat közölni, hiszen a forrásgyűjtés még zajlik, egyelőre 30-nál több magyar nyelvű kéziratról van tudomásunk. Az itt említett misszilisek java 1545–1567 közt íródott, azon belül is inkább az 1560-as években. A készülő kritikai kiadásban terveink szerint már a magyar és német nyelvű leveleket is közreadjuk.

²⁵ A *Leveleskönyv*ben többször is említik a Choron családot, elsősorban Choron Andrást, például Szalaházy Tamás Oláhhoz, 1530. 02. 13. = IPOLYI 1875, 34; Szalaházy Tamás Oláhhoz, 1530. 02. 27. = IPOLYI 1875, 49.

²⁶ Oláh egy baráthoz, 1532. 09. 22. = IPOLYI 1875, 248.

Összefoglalás

Megismerhető-e Oláh baráti hálózata, legintimebb baráti köre a levelezése, különös tekintettel a saját kezűleg összeállított *Leveleskönyve* alapján? Mire használja Oláh a leveleket és mire a gyűjteményt? Mi az elsődleges célja, mikor egy válogatást közread? – Ezekre a kérdésekre kerestük ebben a tanulmányban a válaszokat, több-kevesebb sikerrel. A felvetett kérdések és a kutatás közben felmerülő problémák alaposabb kidolgozást igényelnek, de az eddigi eredmények alapján az jól látszik, hogy Oláht a *Leveleskönyv* összeállításakor alapvetően két szándék vezérelte: előkészíteni hazatérését, és egyúttal bizonyítani a Habsburgokhoz való hűségét. Szelekciója egyrészt politikai jellegű, másrészt a privátabb hangnemű leveleket is sokszor kiszórta, de cenzúrájának áldozatul estek a nem latin nyelven írt misszilisek is. Barátaival és legközelebbi rokonaival folytatott, valóban meghitt leveleit nem szánta publikálásra, ezeket hiába is keressük a *Leveleskönyv*ben. Igaz ugyanakkor, hogy a kényes politikai helyzet okán sokszor nem is levél útján tartotta a kapcsolatot szeretteivel, ezért a későbbiekben a kutatás fontos területe lesz megbízottjainak, mandátumlevelei átadóinak (például Czeglédi János, vagy az itt említett Joannes Cornelius) az alaposabb megismerése és bemutatása. Ők ugyanis kulcsfigurái lehetnek annak a határterületnek, amelyet Oláh húzott publikus (amit tulajdonképpen a *Leveleskönyv*ben megmutatott) és privát (amit elrejtett az olvasók előtt) élete közt.